

SLOW FLOWERS

SEIZOENSgebonden   lokaal   natuurvriendelijk

KATJA STARING

TERRA

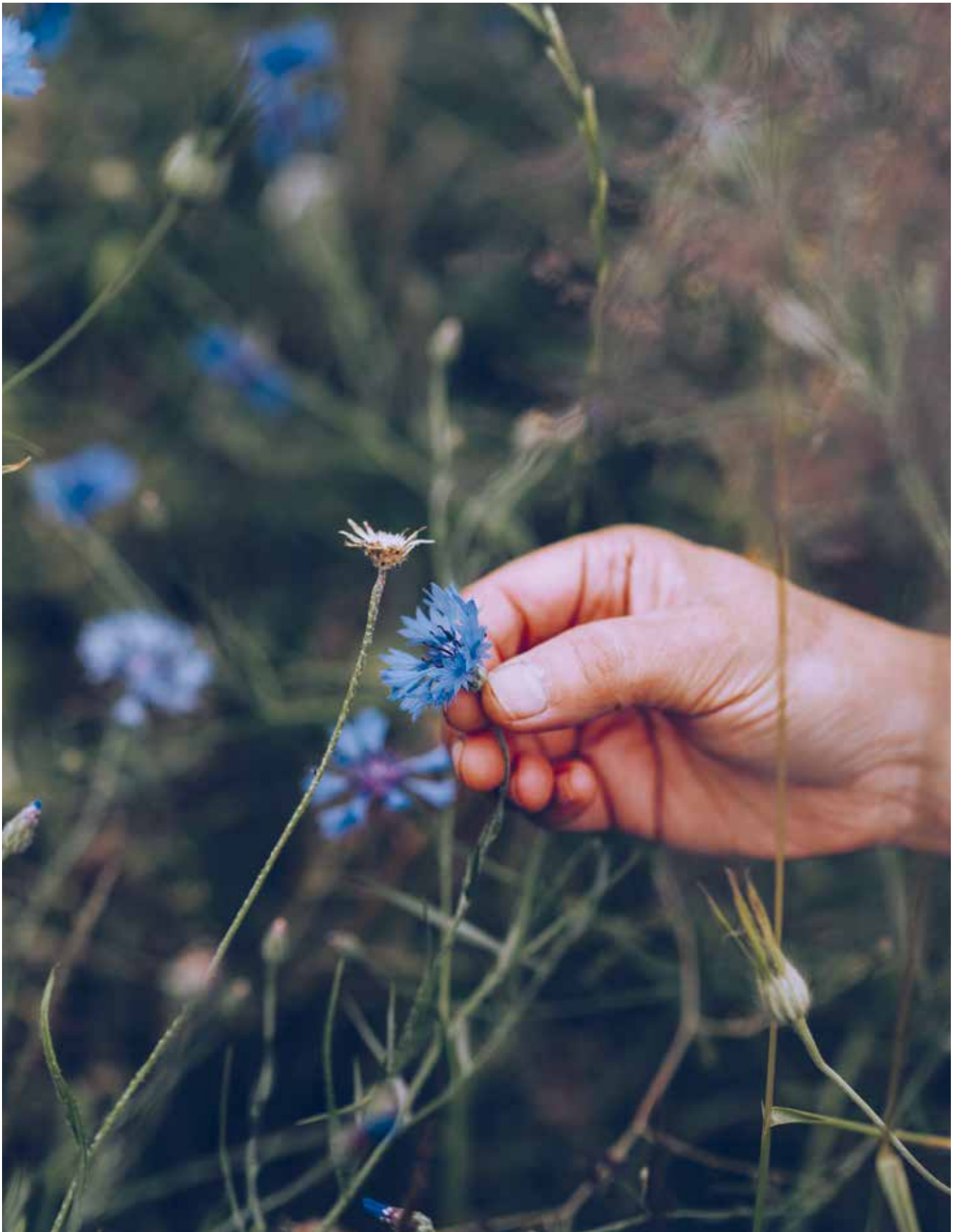
INHOUDSOPGAVE

8	Voorwoord	94	7 - OERZADEN
10	Inleiding	96	Eline Houtkamp
12	Ontmoet de pioniers	98	DOSSIER ZADEN
		100	Lies Couckuyt
14	DEEL 1 - BOSJE IMPACT		
		106	8 - ANDERS BOEREN
16	1 - WERELDWIJDE BEWEGING	108	Liesbeth Schellekens
18	Willemijn ter Hart-Koopal	112	Wilma van Ravenhorst
20	DOSSIER BIOLOGISCH	116	Ruth Selleslaghs
22	Martin Heutink	118	Rosette Hendrix
26	Rick en Karolien Tesselaar	120	DOSSIER GLYFOSAAT
		124	9 - BOEKETJE HARMONIE
30	2 - SEIZOENSFEEST	126	Paulien Verhaest
32	Jacolien Cleveringa	132	Fien de Graaf
36	Fennie Bierings	134	Silke Tijkotte
		138	DOSSIER KEURMERK
40	3 - DICHT BIJ HUIS	142	10 - KENNIS DELEN
42	DOSSIER ROZEN UIT AFRIKA	144	Jennita Jansen
44	Toma Smit	146	Yo de Beule
		149	Marloes Bijlsma
50	4 - AARDEBESTENDIG	150	Denise Collignon
52	DOSSIER AFVALVRIJ		
54	Susanne Duijvestein	152	DEEL 2 - KOM IN ACTIE
56	DOSSIER WATER EN ENERGIE		
58	Julian Langelaan	154	Maak het verschil
		156	• Als je een boeket gaat kopen
64	5 - VOL LEVENSLUST	162	• Als je boeketten maakt of verkoopt
66	DOSSIER BODEM	166	• Als je trouwt, rouwt, feest of herdenkt
67	Sanne de Greef	172	• Als je bloemen inkoopt voor je werk
70	DOSSIER DIERENLIEFDE	176	• Als je vaak bloemen cadeau krijgt
72	DOSSIER GEZONDHEID	180	• Als je een tuin of veel groen in de buurt hebt
75	Margriet Mantingh		
		186	Begrippenlijst
80	6 - SCHONE BOLLEN	190	Bedankt
82	John Huiberts	192	Colofon, bronnen en beelden
87	Peter Leijten		
90	DOSSIER LELIETEELT		
91	DOSSIER TULPENGENOT		

EEN EMOTIONEEL GEBAAAR

VOORWOORD

‘Een bloemetje’ geven, dat is iets moois. Het is in onze cultuur verbonden met heuglijke en verdrietige momenten.

Bloemen maken blij.

We geven bloemen aan een jarige job, aan een nieuwe collega, als bedankje aan iemand die iets waardevols voor je heeft gedaan, of om te vieren dat er een diploma of overwinning is behaald. Bruiden dragen trots als een pauw hun boeket en werpen dat naar trouwlustige vriendinnen, terwijl de bruiloftsgasten met een bloemencorsage op hun revers lachend toekijken. En we geven onszelf of onze geliefde spontaan een boeket, of we doen dat elke week. Zo’n bosje staat zo gezellig en vrolijk in huis.

Bloemen geven troost.

We gebruiken bloemen als we rouwen. We leggen ze op de plaats van een ongeval of tragische gebeurtenis; we gebruiken ze bij een begrafenis of crematie. Of we geven ze aan iemand met de wens dat die gauw beter wordt. Ook brengen bloemen troost op plekken waar we dierbaren herdenken, of hoop op plekken waar we bidden.

Maar wat nu, als al die bloemen waarmee we het leven vieren en eren, zijn geteeld op een manier die niet zo goed is voor het leven op Aarde?

In dit boek laat ik pioniers hun verhaal vertellen, over bloemen die de Aarde goed doen. Schone bloemen, ofwel *slow flowers*. Bloemen die zij zonder gif en gedoe grootbrengen en die de wereld écht mooier maken. En jij kunt die bloemen kopen, waardoor jij onderdeel wordt van een beweging.

Maak het verschil met een bos bloemen!

Katja Staring

DE BEWEGING VERTELT

INLEIDING

Een jaar of zes geleden kwam ik terecht op een biologische bloemenkwekerij. Als natuurschrijver was ik me bewust van het belang van biologisch voedsel, maar sierbloemen biologisch opkweken? Bij de noodzaak daarvan had ik nooit stilgestaan. Waarom zouden we dat doen? Bloemen zijn toch natuurlijke producten, en je hoeft ze toch niet op te eten? Hmm... Ik dook er eens verder in en werd geraakt.

Graag richt ik de spotlights op een onderwerp dat in de huidige politieke discussie over de landbouw wat buiten de boot valt, maar dat juist vol uitdagingen en kansen is. Dit is hét moment om het erover te hebben. In de landbouw draait het voornamelijk om voedselproductie. Maar ook in de bloemsierteelt komen heel wat hoofdpijndossiers samen, zoals natuurvervuiling, volksgezondheid, klimaatverandering, grondstofverspilling en sociale ongelijkheid. Daarvoor wil ik aandacht vragen en dat lukt goed met een boek. Met een boek claim je recht van spreken. Bovendien zie ik dit boek als een tijdsdocument. In een wereld waarin verschillende natuurinclusieve, klimaatneutrale boerderijen ontstaan, staat in de sierteelt een handvol dappere pioniers op om te werken aan schone bloemen, en elk jaar komt er een aantal bij. Maar dat mogen er veel meer worden.

Ik heb 25 sierbloempioniers in Nederland en Vlaanderen die op een andere manier werken dan hun reguliere collega's, geïnterviewd. Ze kiezen om allerlei redenen voor een ecologische aanpak. Sommigen doen dat al sinds de jaren 1990, anderen nog maar sinds een paar jaar. De een heeft een boerenachtergrond, de ander heeft een totaal andere carrière achter de rug. Allemaal zijn ze bevlogen en overtuigd. Deze pioniers staan symbool voor een wereldwijd groeiende beweging, de *slow flower movement*, die de wereld van de sierbloemen gaat veranderen. Want in die wereld rammelt er het een en ander.

Luister naar het verhaal van deze pioniers. Zij zoeken naar oplossingen voor een groenere, schonere toekomst. Zij begonnen met een wereldwijde beweging, waarvan ook jij onderdeel kunt uitmaken. Word ook een *slow flower lover*, een ambassadeur voor het leven, letterlijk.

Als bloemenliefhebbers kunnen we samen een schonere, groenere toekomst creëren, door ons geliefde boeket bewust samen te stellen. Aan het eind van dit boek vertel ik je hoe je zélf, als *slow activist*, het verschil kunt maken door een in alle opzichten 'schoon bloemeke' te kopen.

25 VOORLOPERS

ONTMOET DE PIONIERS

DENISE COLLIGNON
bloemkunstenaar, educator

ELINE HOUTKAMP
zadenteler

FENNIE BIERINGS
bloemist

FIEN DE GRAAF
bloemist

JACOLIEN CLEVERINGA
B2B-pluktuinder, educator

JENNITA JANSEN
pluktuinder, auteur

JOHN HUIBERTS
bollenteler

JULIAN LANGELAAN
veilingteler

KAROLIEN TESELAAR
kassenteler

LIES COUCKUYT
zadenteler

LIESBETH SCHELLEKENS
veilingteler

MARGRIET MANTINGH
onderzoeker

MARLOES BIJLSMA
pluktuinder, auteur, educator

MARTIN HEUTINK
pluktuinder

PAULIEN VERHAEST
bloemist

PETER LEIJTEN
bollenteler

ROSETTE HENDRIX
pluktuinder

RUTH SELLESLAGHS
pluktuinder

SANNE DE GREEF
pluktuinder

SILKE TIJKOTTE
oprichter verkoopplatform

SUSANNE DUIJVESTEIN
rouwbegeleider

TOMA SMIT
bloemist

WILLEMIJN TER HART-KOOPAL
oprichter Slow Flowers Nederland

WILMA VAN RAVENHORST
pluktuinder

YO DE BEULE
pluktuinder, educator, medeoprichter Slow Flowers België

BOSJE IMPACT

BLOEMEN VAN BETEKENIS

Door slow flowers te kweken of te kopen maak je op heel veel fronten het verschil. Welke impact bloemen hebben, lees je in verschillende dossiers in dit boek. Vanuit de praktijk vertellen 25 pioniers over hun aanpak. In het laatste hoofdstuk lees je wat je zelf kunt doen als bloemenliefhebber.

SLOW FLOWERS

WERELDWIJDE BEWEGING

Slow Food, Slow Travel, Slow Work, Slow Living, Slow Sex, Slow Flowers... Slow staat voor intenser genieten door te vertragen, te leven met aandacht, met liefde voor je omgeving, respect voor producten en eerbied voor Moeder Aarde.

De slow flowers-beweging zie je wereldwijd oppoppen, en is in elk land weer anders georganiseerd. In Nederland is enkele jaren geleden een platform opgericht. In België zijn twee clubs actief, Slow Flowers België (SLOWFLOWERSBELGIE.BE) en Slow Flowers Belgique (BELGIUMSLOWFLOWERS.BE).

De beweging leeft in Spanje, Italië, Finland, Estland, Zweden, Duitsland. In Frankrijk promoot het Collectif de la Fleur Française met eenzelfde missie de bloem van eigen bodem. De Engelse Gill Hodgson richtte in 2011 de vereniging Flowers from the Farm op. Inmiddels zijn daar zo'n 1000 Britse lokale, seizoensgebonden bloemenboeren bij aangesloten. Vorig jaar beleefden zij een vreugdevolle mijlpaal, want ze mochten hun verse bloemen, direct van de akkers, leveren voor de kroning van koning Charles en koningin Camilla in Westminster Abbey. Bloemstylist Shane Connolly, pleitbezorger van duurzame bloemsierkunst, deed het design. De bloemen waren over de hele wereld op televisie te zien en dat betekende een grote erkenning voor iedereen die zich onderdeel voelt van de internationale slow flower-beweging.

De Slow Flowers Podcast is 'the voice' van de *slow flowers movement* die sinds negen jaar klinkt in Amerika. Initiatiefneemster is Debra Prinzing, schrijver, spreker en vooraanstaand pleitbezorger van 'American grown flowers'. Ze wil consumenten en professionals stimuleren om bewust te kiezen voor lokale bloemen. En ook vanuit Amerika heeft Erin Benzakein van Floret Flower Farm verreweg de meeste invloed gehad op de beweging. Zij heeft over de hele wereld duizenden mensen geïnspireerd zelf bloemen te gaan kweken door op sociale media op een aanstekelijke manier de schoonheid van het vak en de bloemen te showen.

Willemijn Ter Hart-Koopal richtte het Nederlandse SLOWFLOWERS.NL op en vertelt hoe ze op dat idee kwam. Kweker Martin Heutink pleit voor een stimulans voor biologisch kweken. Karolien Tesselaar is bezig haar kassenteelt te verduurzamen.

WWW.SLOWFLOWERSPODCAST.COM
WWW.FLOWERSFROMTHEFARM.CO.UK

‘Mijn eerste doel is iedereen, van mijn buurman tot aan de koningin, te laten weten dat er een alternatief is’

In 2019 richtte **WILLEMIJN TER HART-KOOPAL**, tegenwoordig landschaps-historicus, het platform Slow Flowers Nederland op, een site met adressen van verantwoorde bloemaanbieders.

“Al mijn hele leven houd ik van bloemen. In een van mijn eerste banen voor het tijdschrift *Seasons* ben ik veel met bloemonderwerpen bezig geweest. Verder deed ik vrijwilligerswerk bij bloemist Fleurmonde in Amsterdam om boeketten te leren maken en las ik alles wat los en vast zat over bloemen en planten. Later werkte ik als botanisch stylist voor tijdschriften en huwelijken en blogde ik over groen en bloemen voor het onlineplatform FRANSKA.NL. Zodoende kwam ik in aanraking met de bloemenwereld van de opkomende *farmer florists* en hun *slow flowers*.

Vooraf in Engeland en Amerika is deze beweging van zelf kwekende bloemisten al een tijd aan de gang. In een gesprek met Nederlandse Farmer Florist Monique van Wegen van Atelier Botanica vertelde zij over een groep natuurvriendelijke kwekers en bloemisten die zich wilden verenigen. In Nederland werden nog weinig bloemen op biologische basis gekweekt. Toen voelde ik heel sterk: dat wil ik organiseren! Want wat zij nodig hadden om hun schone bloemen in Nederland te kweken, te verkopen en onder de aandacht te brengen waren zichtbaarheid en vindbaarheid. Dus heb ik een website opgezet, naast mijn huidige baan bij de Nederlandse Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitectuur. Op SLOWFLOWERS.NL vind je adressen van kwekers, bloemisten en anderen die met schone bloemen werken.

Mijn hoofddoel is nog steeds iedereen, van mijn buurman tot de koningin, te laten weten dat er een alternatief is. Ik ben niet naïef; het zal nog een tijd duren voordat deze branche helemaal ecologisch te werk gaat. Als derde exportbranche van Nederland zullen niet alle gangbare sierteeltkwekers in Nederland zomaar hun werkwijze kunnen of willen opgeven. Maar iedereen die dat wil, kan op tafel, in zijn winkel, op kantoor, tijdens een huwelijksfeest, in een grafstuk, of in de salade, een schone bloem gebruiken. Daar komt bij dat slow flowers, geteeld in de vollegrond van ons cultuurlandschap, de biodiversiteit enorm verrijken.

Schoon geteelde bloemen hebben zoveel meer toepassingsmogelijkheden dan alleen in een vaas. Denk aan pigmenten, genees- en schoonheidsmiddelen, voedsel, geuringrediënten en vezels voor bouw- of textielmateriaal. Ik hoop vooral dat slow flowers gemeengoed gaan worden. Dat is een kwestie van doorzettingsvermogen en gestage aanwas van slow flower-kwekers en -bloemisten, aanpassing van en ondersteuning door wet- en regelgeving en zoeken naar businessmodellen die passen bij ieders werkwijze en landschappelijke omstandigheden.”

WWW.SLOWFLOWERS.NL
[@SLOWFLOWERSNL](https://www.instagram.com/slowflowersnl)

volgens de biologische EU-verordening, de Nederlandse Landbouwkwaliteitswet én de reglementen en grondslagen van Skal Biocontrole. In België zijn er meer controlerende instanties, waaronder Certisys.

OMSCHAKELEN

In drie tot vier jaar tijd kunnen kwekers toewerken naar het behalen van het keurmerk. Die periode heet 'omschakelen'. Omschakelen doe je vanuit een brede, positieve mindset. Over het algemeen zijn biologische boeren en telers van het type 'wereldverbeteraar' of 'pionier'. Biologische telers mogen geen kunstmatige bestrijdingsmiddelen, genetische modificatie en kunstmest gebruiken. Veelal is biologisch uitgangsmateriaal (zaden bijvoorbeeld) verplicht, of je moet een ontheffing aanvragen. Er mogen geen gecoate, ontsmette of anderszins behandelde zaden worden gebruikt.

Om de bodem gezond te houden is wisselteelt verplicht. Als biologische telers al een bestrijdingsmiddel zouden willen gebruiken, in een noodsituatie, dan moeten ze een ontheffing aanvragen en zijn slechts bepaalde middelen, waarvan de werkzame stoffen een natuurlijke oorsprong hebben, toegestaan. Biologische boeren hebben geen wettelijke verplichtingen voor afvalbeheer, energiegebruik, de uitstoot van CO₂ en vervuilende stoffen. Maar de meeste biologische telers vinden het logisch om ook daar aandacht voor te hebben. Elke teler die levert aan de bloemenveiling moet een milieu-certificaat overleggen, dat het verbruik van gewasbescherming, meststoffen, water en energie registreert.

BIOLOGISCH ALS HET NIEUWE NORMAAL

Terwijl vooral in Nederland miljarden bloemen worden geteeld voor boeketten, rouwarrangementen en export, is slechts 1% van die teelt biologisch. Ongeveer 5600 agrarische bedrijven in Nederland houden zich bezig met snijbloemen, bloembollen en sierplanten. Samen brengen ze een omzet van zo'n 2100 miljoen euro binnen. Dit is een potentiële markt waarbinnen je een gigantisch verschil kunt maken. Het Nederlandse kabinet heeft op Prinsjesdag 2023 in de begroting 50 miljoen euro gereserveerd om de biologische markt te stimuleren.

LOBBY VOOR BIOLOGISCH

Bionext is de Nederlandse ketenorganisatie voor biologische landbouw en voeding. De medewerkers zorgen met onderzoek, publiciteit, wetgeving, lobby en marktontwikkeling voor de belangenbehartiging van

'biologisch'. Ze verbinden de hele keten van boer tot consument. Op hun consumentenwebsite lees je meer. Zo is op de pagina [BIOLOGISCH-KEURMERK.NL/PRODUCTWIJZER/BLOEMEN-PLANTEN](https://www.biologisch-keurmerk.nl/) alles over de biologische sierteelt helder op een rijtje gezet.

KOPLOPER DENEMARKEN

Denemarken is koploper biologische teelt met een marktaandeel van 13% in de Deense detailhandel. Deense consumenten kiezen graag voor biologisch. Daarin spelen de ambities van de overheid een grote rol. Er bestaan allerlei tegemoetkomingen voor boeren die willen omschakelen. Zo zijn er hoge belastingen op milieubelastende middelen en wordt die belasting gebruikt voor subsidie aan biologische boeren.

GROTE KWEKER GAAT BIOLOGISCH

Kwekerij op 't Hof in het Gelderse plaatsje Well begon in 1996 met 1 hectare zomerbloemen. Inmiddels is het bedrijf gegroeid naar 12 hectare met bloemen, vaste planten en snijheesters die hun weg vinden naar de veilingen. "Vanaf 1 januari 2023 zijn we in omschakeling voor het biologisch certificaat," vertelt eigenaar Geert op 't Hof. "We hanteren verschillende methodes tegen onkruid, zoals een speciaal gebouwde elektrische driewieler om te schoffelen en biologisch afbreekbaar folie dat onkruid onderdrukt. We gebruiken al jaren geen chemische kunstmest meer. Door de aanscherping van het certificatieschema voor de duurzame bloemist verwacht ik dat bloemisten biologische bloemen interessanter gaan vinden, omdat ze dan eerder het label 'goud' krijgen."

[KWEKERIJOPTHOF.NL](https://www.kwekerijopthof.nl/)

WONNI

‘Zorg dat het geld voor allerlei verduurzamingsprojecten bij de biologische telers terecht komt’

Snijbloementeler **MARTIN HEUTINK** van Kwekerij Bloemrijk in Wageningen pleit ervoor dat de overheid de biologische sierteeltsector daadwerkelijk vooruithelpt.

“Onze bloemenkwekerij is in 2007 van start gegaan. Het is een kwekerij, pluktuin en zorgboerderij waar wij samen met een enthousiaste groep biologische snijbloemen telen. Dat doen we met oog voor een schone natuur waarin vlinders, vogels en vleermuizen kunnen gedijen. Allemaal mooi natuurlijk. Maar de overheid helpt de biologische sierteelt niet echt, en maakt het biologische siertelers bedrijfseconomisch zelfs lastig.

Onze kwekerij sluit in alles aan bij de ambities van het kabinet, dat een biologisch landbouwareaal van 15% wil. Voor de biologische bloementeel ligt dat nu nog maar rond de 1%, dus er valt nog veel te winnen. Laat ruimte ontstaan voor groei van de sector en creëer een sneeuwbaaleffect. Zo krijg je een mooier en schoner Nederland.

De laatste jaren laten ook grote snijbloementelers zich certificeren. Er komen langzaam meer aanbieders van bio-snijbloemen, bio-sierplanten en bio-bloembollen. Ook de belangstelling van de handel, de bloemist, de consument en gemeenten neemt toe. Biologische siertelers laten zo zien dat er een verdienmodel is. We hebben meer dan ooit het gevoel dat verandering mogelijk is. Nu is het moment om door te pakken voor een transitie naar een gifvrije sierteelt.

Als je die beweging in gang wilt houden, dan moet je echt iets doen voor de biologische kwekers. Richt de certificeringskosten anders in, zoals in Denemarken. Daar is het gratis. Ik ben vóór certificering, een herkenbaar biologisch keurmerk met duidelijke regels, ook internationaal. Met het keurmerk kun je precies zien wat telers bijdragen aan de wereld, vanuit zorg voor het milieu, het water, de biodiversiteit en het huidige economische systeem.

Keuringsinstantie Skal zou eens mogen kijken naar de regeldruk en administratieve last. Met de jaren groeit het aantal regels. Dat kan minder. En zorg als overheid voor een andere prijsprikkel in het systeem. Regel dat het geld voor allerlei verduurzamingsprojecten terecht komt bij degenen die het in de praktijk al goed doen op eigen kracht. Het is toch raar dat zij extra moeten betalen voor hun certificaat, en een werkwijze kiezen die nu eenmaal meer tijd en aandacht kost, maar wel bijdraagt aan een gezonde leefomgeving, terwijl ze daar niets voor terugzien? Tegelijkertijd gaan er miljarden naar de uitkoop van gangbare landbouwbedrijven, fossiele subsidies en onbelaste kerosine voor het invliegen van bloemen uit de hele wereld. Door al deze subsidies kunnen mensen goedkope bloemen uit de kas of de tropen kopen en lijken onze bloemen extra duur. >

Dus bedrijfseconomisch wordt de biologische sector ook op die manier keihard benadeeld.

Samen met 48 biologische sierteeltbedrijven en zeven maatschappelijke organisaties heb ik in 2023 een brief aan de drie Nederlandse ministers van Waterstaat, Volksgezondheid en Landbouw gestuurd met de oplossing die de biologische sierteelt kan bieden voor grote maatschappelijke problemen: een gezonde bodem, natuurherstel, schoon drinkwater en een betere volksgezondheid. Water zonder pesticiden hoef je immers niet te schonen. Als je niet in aanraking komt

met bestrijdingsmiddelen als teler of omwonende, krijg je daar ook geen neurologische schade van. Er kwam een beleidsambtenaar van het ministerie van Landbouw langs. Hij ziet dat biologische landbouw de toekomst heeft. Dat klinkt hoopvol, al zag hij veel beren op de weg vanuit zijn ingewikkelde beleidsbubbel. Het jammer dat de ministeries van ‘drinkwater’ en ‘volksgezondheid’ nog niet gereageerd hebben. Misschien hebben ze wat meer tijd nodig.”

WWW.PLUKTUINBLOEMRIJK.NL
@PLUKTUINBLOEMRIJK

